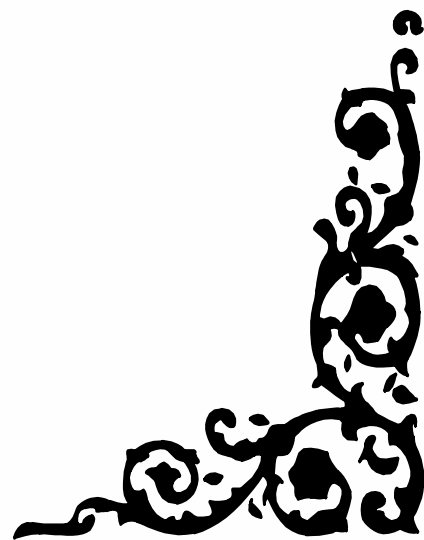
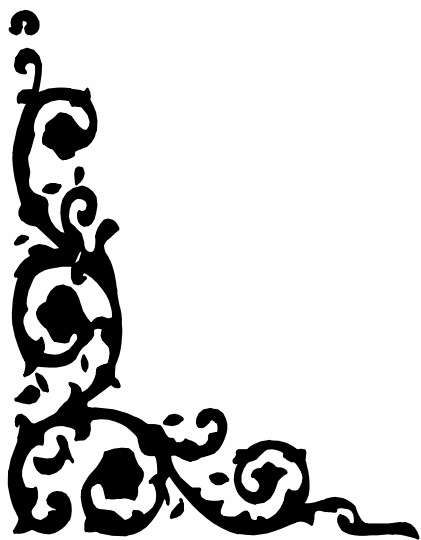

דברי משה

פרשת בשלח
ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלישתים

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 - 5715091

פרשת בשלח

ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלישתים

”ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלישתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבנו מצרימה.” (שמות פרק יג פסוק יז)

בשתי דרכים כותב מרן החפץ חיים זצ”ל יכל הקדוש ברוך הוא להוליך את בני ישראל אל ארץ ישראל, לכל אחת מהן היתה מעלה והיה גם חיסרון.

הדרך האחת היא דרך ארץ פלישתים, המעלה בדרך זו היא, שהיא מקום יישוב, כך שכל מה שנצרך ונדרש לצורך הקיום הגשמי של יוצאי מצרים היה בהישג ידם.

החיסרון בדרך זו היה מבחינה רוחנית, דרך זו היתה סכנה הגדולה לכל המטען הרוחני העצום, ולכל האמונה הגדולה שרחשו בני ישראל ביציאה מצרים, יוצאי מצרים שזה עתה החלו לצאת ממ”ט שערי טומאה, עדיין היו בבחינת הללו עובדי עבודה זרה, כך שלמרות כל הניסים הגדולים שראו בארץ מצרים, עדיין לא היו מחוסנים דיים כדי לבא במגע עם יושבי ארץ פלישתים.

הדרך השניה היא דרך המדבר, דרך זו מעלתה היתה בכך שבמדבר לא היה שום גורם שיכל להשפיע עליהם לרעה, יוצאי מצרים יכלו להמשיך הלאה עם כל המטען הרוחני העצום שרכשו עם היציאה מארץ מצרים.

אומנם חיסרון היה בה בדרך זו מבחינה גשמית, שכן המדבר הוא מקום שממה, ארץ לא זרועה, מנוגב הוא מכל טוב, עד שאפילו את הדברים הבסיסיים ביותר לצורך קיומו ומחיית של האדם, הוא אינו יכול לספק.

אם נתמצת את הדברים נוכל לומר, שהברירה שעמדה לפני הקדוש ברוך הוא היתה, במה לבחור, בשמירת הרוחניות על חשבון הגשמיות, או להיפך, להעדיף את התנאים הגשמיים אף שכרוך הדבר בסיכון של הרוחניות.

"ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלישתים כי קרוב הוא"

מפורש בתורה, שהעדיף הקדוש ברוך הוא להוליך את בני ישראל דרך המדבר השמש ולא ארץ פלישתים המיושבת.

והטעם לזה כותבת התורה הקדושה: "כי קרוב הוא", הסכנה הטמונה באיבוד הרוחניות, גדולה היא פי כמה מזו שיכולה לבא בעקבות העדר התנאים הגשמיים.

ועדיין יש לשאול, בכל זאת מעצם טבעו זקוק האדם לתנאים הגשמיים שהם הכרחיים לקיומו, כמו מזון שתיה וכדו', א"כ אין מדובר בשאלה של העדפה, אלא שאלה של קיום, שכן ברור הדבר שבמדבר אין אפשרות להתקיים, כי אין ממה להתקיים, איך אם כן הוציאם הקדוש ברוך הוא למדבר?

התשובה לכך כותב מרן החפץ חיים זצ"ל, היא "מן".

כך נאמר בספר שמות:

"ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו" ... (פרק טז פסוק ד), "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ נושבת" (שם פסוק לה).

* * * *

במשך חייו נפגש כל אדם לא אחת, בשאלה מה להעדיף, לא אחת עסוקים אנו עם הספק במה לבחור, אם לקיים בעצמינו את דברי הפסוק: "שבתי בבית ה' כל ימים חיי", אף שבחירה זו כרוכה [בדרך כלל], ואולי גם מותנת, בהרבה "ויתור" על הגשמיות, מה

מכונה בפי רבותינו "העולם הזה", או ח"ו להתעסק בחיי שעה, גם אם יש סיכון לפגיעה ברוחניות.

לו היתה ניתנת לנו האפשרות להתייעץ על כך עם הריבוננו של עולם, לשאול אותו מה צריך להעדיף, מן הסתם היינו שמחים לעשות כן, והיינו פועלים על פי עצתו.

את דעתו גילה הקדוש ברוך הוא כאן בפרשה שלנו, בעצם עובדה שהוא בחר להוליך את בני ישראל דרך המדבר והשמש ולא דרך ארץ פלישתים, בזה הורה לנו הקדוש ברוך הוא, כי תמיד יש לבחור בדרך בה ניתן לשמר את הרוחניות, ואף אם נראה שהדבר בא על חשבון הגשמיות, גם אז יש לסמוך על הי"ת שימציא לו פרנסתו, שמאן דיהיב חיי יהיב מזוני, כפי שעשה כן ליוצאי מצרים, שהוציא אותם אל המדבר, ושם הוריד להם לחם אבירים דבר יום ביומו, ממנו אכלו עד בואם אל ארץ נושבת.

מכאן תשובה כותב החפץ חיים זצ"ל, לכל אלה המוכרים את עצמם לעבודה שהיא זרה לדת ישראל ולתורתו בשביל פרנסה, אם לשישים ריבוא אפשר הוא להוריד לחם מן השמים, לחם אבירים, על אחת כמה וכמה שגם לחם יוכל לתת לכל מי שישמור מצותיו וחוקותיו ותורותיו ובלבד שלא ילך אחרי ההבל" עכ"ל.

היציאה למדבר הכנה לקבלת התורה

באופן אחר יש לומר עוד, שהולכת בני ישראל בדרך המדבר ולא דרך ארץ פלישתים, היתה כדי להכניס לקבלת התורה שהיא תכלית היציאה ממצרים, כפי שאמר הקדוש ברוך הוא למשה רבנו בפרשת שמות (פרק ג פסו' יב): "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון אל האלוהים על ההר הזה". כחלק מההכנה וההכשרה של כלל ישראל לבחינה זו של קבלת התורה, היה צורך להוליכם דרך מדבר, כדי להאכילם שם את המן.

הורדת המן – ניסיון

בפרשת בשלח כותבת התורה הקדושה (פרק טז פסוק ד) :
”ויאמר ה' אל משה, הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם
ולקטו דבר יום ביומו, למען אנסנו הילך בתורתי אם לא”.

יכול היה הקדוש ברוך הוא להמציא לכלל ישראל מזון בשיעור
כזה שיספיק להם לכמה שנים, בכל זאת הוא בחר הוריד להם מן
דבר יום ביומו.

ולמה ?

עונה על כך התורה : למען ”אנסנו הילך בתורתי אם לא”.

מדברי רש"י למדנו שהורדת המן היה ניסיון לכלל ישראל, אם
אכן הם ישמרו את מצות ה', אם ישמרו את המצות שציוה הקדוש
ברוך הוא במן, שלא יותירו ממנו עד בקר, ולא יצאו בשבת ללקוט
מן, יעיד זה על הנכונות שיש להם לשמור את מצות ה', ומוכנים הם
לקבל את התורה.

אכן בפירוש הרשב"ם לפרשת בשלח, מפרש את דברי התורה
הקדושה : ”למען אנסנו הילך בתורתי אם לא : ”מתוך שבכל יום
ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי, מתוך כך יאמינו בי, וילכו
בתורותי”.

הלב תלוי בכיס

כדי ללמוד תורה, להיות שקוע בה, צריך האדם להשתחרר מכל
דאגה ומכל מחשבה הטורדת את דעתו, עליו להיות תפוס ומונח כל
כולו אך ורק בהגיונה.

וז"ל המדרש תנחומא פרשת נח : ”שכל מי שאוהב עושר ותענוג
אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה, לפי שיש בה צער גדול ונדוד
שינה, ויש מכלה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה גדול ...”
עב"ל.

אם רק אוהב הוא את העושר ואת התענוג, די בזה כדי להפקיע אותו מהבחינה של לימוד התורה הקדושה, כבר אינו יכול לקנות את התורה באופן מושלם.

מטבע הדברים ישנם סיבות שגורמות לדאגה לקנות שביתה בלב האדם, סיבות המבטלים מהאדם את יישוב הדעת, עד שאין ליבו פנוי רק לתורה, הסיבה הראשונה והכי שכיחה היא דאגת הפרנסה, מי שראשו עסוק בשאלה מה יאכל מחר, אדם זה אינו יכול לרכז את כל כולו לעסק התורה, כפי שאמר רבי יוחנן לריש לקיש בירושלמי מסכת תרומות (פ"ח הל' ד) שהלב תלוי בכיס¹, ומי שטרוד ודואג לפרנסתו אין ליבו פנוי להבין ולהשכיל בתורה, על דא יש להליץ את דברי רבי אמי במסכת סנהדרין (קו:): "אין תורתו של דואג אלא משפה ולחויץ"².

פרשת המן – פרנסה משמים

בפרשת בשלח (פרק טז פסו' טז) כותבת התורה הקדושה: "לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת, מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו, ויעשו כן בני ישראל, וילקטו המרבה והממעט, וימודו בעמר, ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר, איש לפי אכלו לקטו, ויאמר משה אליהם, איש אל יותר ממנו עד בקר".

שתי מצות עיקריות נאמרו כאן בפסוקים בהקשר למן:
א. לקטו איש לפי אכלו עמר לגלגלת.

¹ שם מובא המעשה שרבי יוחנן נכנס לבית המדרש, ור"ש בן לקיש שאיל ליה שאלה בהלכה והוא לא מגיב, שאיל ליה והוא לא מגיב, שאלו ריש לקיש, מהו הכין, כלומר מדוע אינך משיב לי, השיב לו רבי יוחנן, 'כל האיברים תלויין בלב, והלב תלוי בכיס', ואז סיפר לו רבי יוחנן שגנבים הנקראים בעלי קנייה, גזלו ממנו את ממונו, ולכן אינו יכול להשיב בלימוד. ריש לקיש רדף אחריהם והשיב לרבי יוחנן את כל כספו.

² מליצה זו הזכרה בשו"ת כתב סופר אורח חיים (סי' יח) ובשו"ת יחווה דעת (חלק ד סי' מח) ובשו"ת משנה הלכות (חלק ב סימן נט)

ב. איש אל יותר ממנו עד בקר.

מצות אלו נועדו לחנך את מי שעתידים לקבל את התורה, ולהשריש בהם את האמונה, ש- "מאן דיהיב חיי, יהיב מזוני", דרך הנס של ירידת המן דבר יום ביומו, התרגלו בני ישראל לעובדה, שהמרבה לא מעדיף והממעט לא מחסיר, ולא תועיל רוב ההשתדלות בענייני פרנסה, רק לאחר שהפנימו כלל ישראל את שיעור הזה, רק אז הוכשרו להיות ראויים לקבל את התורה, כדברי חז"ל במסכת סנהדרין (נ.): "לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן".

מלא העומר למשמרת

מצוה נוספת בתורה (פרק טז פסוק לב), נאמרה למשה רבנו ביחס למן שירד במדבר: "ויאמר משה זה הדבר אשר צווה ה', מלא העומר ממנו למשמרת, למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר, בהוציאי אתכם מארץ מצרים". משה מצוה את אהרן: "קח צנצנת אחת, ותן שמה מלא העמר מן, והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורתכם".

הטעם למצוה זו כותב המלבי"ם זצ"ל, הוא ללמד, שעניין המן לא היה נוהג רק במדבר לבד, אלא שהוא ענין שקיים ונוהג לדורות, שכל מי שעוסק בתורה ומפריש את עצמו מן העולם, הקב"ה נותן לו פרנסתו בעניין המן, כדי שיוכל לעסוק בתורה, כמש"כ לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן, ועל כן צוה ה' מלא העמר ממנו למשמרת לדורותיכם, להראות שהוא דבר שינהג לדורות" עכ"ד

ואכן כך היה בזמן ירמיה הנביא, כפי שמובא ברש"י [עיי' ירמיהו (פרק ד פסוק לא)], שהיה ירמיה מוכיח את העם למה אינם עוסקים בתורה, והם היו אומרים לו, נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה, מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן, אמר להם, "ראו דבר ה'", שמעו לא נאמר אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו עיי"ש.

ואכן, בכל הדורות היו בני התורה הקדושים עדות חיה להנהגה ניסית זו, רבים מעמי הארץ היו תמהים על פרשת ויחי יעקב, והיא פרשה סתומה בעיניהם, כאשר נתקיים בהם והממעייט לא החסיר, ולא ידעו כי זהו סוד קיומם של לומדי התורה מדור לדור, והוא סוד המן, "ויאמרו איש אל אחיו מן הוא, כי לא ידעו מה הוא..."³ עובדה חיה השמורה לעמלי התורה ומבקשיה, ולכל המשעבד עצמו בשבילה, שזוכה להנהגה ניסית, אשר מלווה אותו, יום ויום, ושעה שעה, והרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו.

איסור מוציא שם רע על התורה

בספר דברים (פרק כב פסו' יג – יט) כותבת התורה הקדושה: "כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה, ושם לה עלילת דברים, והוציא עליה שם רע, ואמר את האשה הזאת לקחתי, ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים, ולקח אבי הנער ואמה, והוציאו את בתולי הנער אל זקני העיר השערה, ואמר אבי הנער אל הזקנים, את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה, והנה הוא שם עלילת דברים לאמר, לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי בתי, ופרשו השמלה לפני זקני העיר, ולקחו זקני העיר ההוא את האיש ויסרו אותו, וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו".

וז"ל האור החיים הקדוש שם: "דברה תורה כנגד בני אדם, גם בני איש אשר חוזרים פניהם מן התורה, כאומרם כי היום קצר למה שצריך להשתדל על המחיה, ועליהם אמר הכתוב כי יקח איש אשה, זאת התורה המאורסה, ובא אליה שכבר זרחה עליהם אורה של

³ מתחילה היה שמו לחם אבירים [עי' תהילים (פרק עח פסו' כה)] "לחם אבירים אכל איש", ועכשיו בשביל שאמרו מן הוא קראו שמו מן עי' מסכת יומא (עה:): ובמדרש לקח טוב

תורה בהר סיני וקבלו הלוחות, ושנאה, פירוש שאין לבם חפץ לתת לה עונתה כמשפט, וכשבא מוכיח לדבר אליו, למה תמאס אשת נעורים, משיב כי אין התורה זנה ומפרנסת, והוא צריך למחיה, גם אינו רואה סימן ברכה מאמצעות לימודה, הגם כי יעסוק בה, אין נפתחין לו שערי פרנסה טובה, ואדרבא רואה כי כל האנשים שרחקוה ואינם חושבים בה כל עיקר, בתיהם מלאים כל טוב, והוא אומרו ושם לה עלילות דברים, והוציא עליה שם רע, באומרו את האשה הזאת לקחתי, פירוש שאינו כופר בליקוחיה, אלא שאומר ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים, פירוש לשון חזק, כי עוסקיה סביב יחנו לדפוק על דלתי אחרים למצוא טרף, מודיע הכתוב כי הקדוש ברוך הוא שהוא הנקרא אבי הנערה וכנסת ישראל, יתבעו עלבונה של תורה לפני בית דין הגדול, והוא אומרו ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה, רמז חזק והשגות רמות יושגו באמצעותה, ויתבעו עלבונה בבית דין, כאומרו השערה והוא מה שאמרו בזוהר (ח"ג פ) כי עתיד הקדוש ברוך הוא לתבוע עלבונה של תורה, וכאומרם במשנה (אבות פ"ו מ"ב) אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, והנה טענת העומד לתבוע עלבונה כתובה לפנינו, כאומרו ואמר אבי הנערה אל הזקנים את בתי נתתי לאיש הזה לאשה, פירוש לא נתתיה לעגנה בקרן זוית, אלא להתנהג עמה במנהג אשה, לבל יגרע שארה כסותה ועונתה, כמו שמפורשים שלשת הדברים בספר הזוהר (תיקו"ז תיקון ו) שכולם צריכין לתורה.

וישנאה, כאן רמז סיבת ההרחקה ממנה, שבאה מאותה בחינה הנקראת שנאה, ונותן טעם ההרחקה, מפני שלא מצא בה תוקף וחזק, והוא אומר והנה הוא שם עלילות וגו', דקדק לומר והנה הוא, להעיר כי אין זה אמת שלא גרם לו, אלא השונא השוכן בקרבו, ואלה בתולי בתי וגו', והיו הדברים ברורים כשמלה כמה מעלות וחזק התורה, שתחילת כל דבר כל העולם כולו בה נברא, בשבילה

נברא, ובה מתקיים, וכל טובה הצפונה לעולם הבא, ואוצרות החיים
והטוב נקנים בה.

ואמר הכתוב, כי זה יהיה משפט האיש ההוא על פי בית דין,
ראשונה ויסרו אותו, על דרך אומרם ז"ל (ברכות ה.) אם רואה אדם
שייסורין באים עליו וכו', יתלה בביטול תורה, פירוש על מה שבטל
התורה, ונדחקו האחרונים בפירוש דבר זה בטענת הלא ביטול עון
גדול הוא, ולמה לא תלה בו עד שלא מצא, ויישוב הדבר הוא לפי
שאינן שיעור למה שצריך בעסק התורה, כאומרם (אבות פ"ב מט"ז)
ואין אתה בן חורין להיבטל ממנה, והגם שיראה בעיני אדם שעסק,
כשיראה יסורין באים עליו באין עון, ידע כי כמו שראוי לו לעשות
לא עשה, ועל זה ענשהו "עכ"ל.

